

Problem klasifikacije u filozofiji psihijatrije: slučaj psihopatije

Autori:

Zdenka Brzović, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Sveučilišna avenija 4, 51
000 Rijeka, Hrvatska, zdenka@ffri.hr

Jelena Hodak, Psihijatrijska bolnica Rab, Kampor 224, 51280 Rab, Hrvatska,
jele.hodak@gmail.com

Luca Malatesti, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Sveučilišna avenija 4, 51
000 Rijeka, Croatia, lmalatesti@ffri.hr

Vesna Šendula-Jengiđ, Psihijatrijska bolnica Rab, Kampor 224, 51280 Rab,
Hrvatska, vesna.sendula@gmail.com

Predrag Šustar, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Sveučilišna avenija 4, 51
000 Rijeka, Croatia, psustar@ffri.hr

Sažetak

Cilj ovog rada jest analizirati, iz filozofske perspektive, znanstvenu utemeljenost konstrukta psihopatije mjenenog pomoću alata Psychopathy checklist revised kojeg je razvio Robert Hare (1991; 2003). Znanstvena utemeljenost i opravdanost različitih klasifikacija tema je brojnih rasprava unutar filozofije znanosti te filozofije psihijatrije. Osnovni problem koji se razmatra u ovim raspravama jest reflektiraju li pojedine klasifikacije prirodne vrste te se u njima pojam prirodne vrste odnosi na postojanje objektivnih podjela u prirodi koje ne ovise isključivo o subjektivnim prosudbama onih koji su navedene klasifikacije predložili. Konstrukt psihopatije je u kontekstu navedene rasprave posebno interesantan jer navedena dijagnoza podrazumijeva značajne društvene posljedice. Vodeći se recentnim raspravama o problemu prirodnih vrsta u filozofiji psihijatrije oslanjamo se na distinkciju između dvije varijante znanstvenih kategorija ili vrsta: prirodne vrste i praktične vrste. Prirodnim vrstama smatramo one kategorije koje su ujedinjene zajedničkim kauzalnim mehanizmima ili svojstvima, a praktičnim vrstama one koje ispunjavaju praktične ciljeve postignute klasifikacijom, prvenstveno mogućnost predviđanja. U tom kontekstu, mi argumentiramo kako konstrukt psihopatije može igrati ulogu praktične vrste, ali nam trenutne znanstvene spoznaje o fenomenu psihopatije ne dopuštaju da zaključimo da se ujedno radi i o prirodnoj vrsti.

Ključne riječi: *psihopatija, PCL-R alat, prirodne vrste, praktične vrste*

The problem of classification in philosophy of psychiatry: the case of psychopathy

Abstract

The aim of this paper is to analyze, from a philosophical perspective, the scientific robustness of the construct of psychopathy as measured by the Psychopathy Checklist Revised that was developed by Robert Hare (1991; 2003). The scientific robustness and validity of classifications are topics of many debates in philosophy of science and philosophy of psychiatry more specifically. The main problem consists in establishing whether scientific classifications reflect natural kinds where the concept of a natural kind refers to the existence of some objective divisions in nature that do not depend exclusively on subjective judgments of the classifier. The construct of psychopathy is especially interesting since the diagnosis of psychopathy has substantial social consequences. In the light of the recent debates regarding the problem of natural kinds in philosophy of psychiatry, we advocate the following distinction between two types of scientific classifications: natural and practical kinds. Natural kinds refer to those categories that are united by common causal mechanisms or properties. Practical kinds refer to categories that fulfill some practical classificatory goals such as prediction. We argue that the construct of psychopathy can fulfill the role of a practical kind. In addition, we contend that our current scientific knowledge about psychopathy does not allow us to conclude that this category is a natural kind.

1. Uvod

Psihopatija je definirana kao poremećaj ličnosti¹ koji je karakteriziran specifičnim skupom obilježja: pojedinci klasificirani kao psihopati su egocentrični, šarmantni, manipulativni, skloni prijevari, plitkih i neiskrenih emocija, ne osjećaju krivnju, kajanje ni empatiju te su hladni i neosjetljivi. Nadalje, često ih se opisuje kao neustrašive i sklone riziku, impulzivne te sklone traženju nagrada i uzbuđenja. U pravilu nemaju dugoročne životne ciljeve, neodgovorni su, iritabilni i ne poštuju društvene norme (Buzina, 2012; Međedović, 2015). Suvremeni pojam psihopatije potječe iz niza istraživanja koja traju već desetljećima. U povijesti nailazimo na mnoge opisane primjere osoba s psihopatskim osobinama, što nam također ukazuje na to da postoji izražena transkulturalna pojavnost psihopatskih osobina (Cleckley, 1976; McCord & McCord, 1964; Mealey, 1995; Rotenberg & Diamond, 1971).

Posljednjih godina došlo je do značajnog porasta znanstvenih istraživanja psihopatije (Blair, Mitchell, & Blair, 2005; Glenn & Raine, 2014; Patrick, 1994) te istraživanja društvenog odgovora na problem psihopatskih prijestupnika (Kiehl & Sinnott-Armstrong, 2013; Malatesti & McMillan, 2010). Međutim, znanstvena utemeljenost konstrukta psihopatije je još uvijek vrlo problematična. Tako primjerice neki kritičari navode kako je psihopatija „nepostojeći entitet“ (Karpman, 1948, str. 523), „mitski entitet“ (Blackburn, 1988, str. 511) te kako nije niti teorijski niti klinički koristan konstrukt (Gunn, 1998; Jalava, Griffiths, & Maraun, 2015). Osnovno pitanje kojim će se ovaj rad baviti jest da li navedeni konstrukt zahvaća fenomen koji je dovoljno homogen i unificiran da bi mogao igrati važnu ulogu u znanstvenom istraživanju te kliničkoj i sudskoj praksi.

¹ Prema Međunarodnoj klasifikaciji bolesti (MKB) poremećaji ličnosti se promatraju kao ozbiljan otklon u karakternim i bihevioralnim karakteristikama pojedinca u odnosu na prosjek. Devijacija treba biti prisutna na kognitivnoj i afektivnoj te osobnoj i društvenoj razini. Unatoč suprotstavljenim stavovima stručnjaka, smatra se da poremećaji ličnosti mogu uzrokovati i značajnu razinu osobne patnje.

U članku ćemo razmotriti gledišta koja smatraju kako pojam psihopatije podrazumijeva određeni dobro definirani skup osobina koji se dosljedno pojavljuje zajedno kod određenih pojedinaca što bi ga činilo znanstveno robusnim (stabilnim) pojmom (vidi Glenn & Raine, 2014) ali i gledišta koja izražavaju sumnju u utemeljenost konstrukta psihopatije. Ovoj temi se pristupa s velikom količinom sumnje i opreza jer postoji opasnost korištenja psihopatije kao instrumenta društvene kontrole koji služi izdvajanju ljudi koji su u nekim aspektima različiti od većine (Mullen, 2007). Također, postoji bojazan kako određena psihijatrijska klasifikacija može služiti kao opravdanje ili izgovor za „gledanje zločina ne kao odraza društvenog zla poput deprivacije, neznanja ili nejednakosti, već kao odraza neke urođene karakteristike 'rođenih kriminalaca'“ (Mullen, 2007, str. 144). Opasnost takvog stava je u tome što vodi k gledištu da poboljšanje društvenih uvjeta nije od pomoći s obzirom da se radi o nekakvom urođenom i nepromjenjivom stanju pojedinaca (Šendula-Jengiđ, 2008; Šendula-Jengiđ & Bošković, 2001).

Iz filozofske perspektive psihopatija je vrlo interesantna unutar rasprave o moralnoj psihologiji te u kontekstu rasprave o mogućnosti utvrđivanja moralne i pravne odgovornosti psihopata. Pri tom je važno analizirati radi li se o znanstveno i medicinski utemeljenom konstrukt te na taj način izbjeđnuti nekritičko preuzimanje određenih empirijskih rezultata koji se temelje na konstrukt čija primjena je u prvom planu namijenjena vrlo specifičnom kontekstu znanstvenog istraživanja.²

² Mullen (2007) i Jalava, Griffiths i Maraun (2015) upravo kritiziraju filozofe za nekritično preuzimanje empirijskih podataka kao legitimacije za prihvaćanje tzv. medicinskog gledišta na psihopatiju. Nećemo ulaziti u pitanje jesu li filozofi u dosadašnjim raspravama koje se tiču konstrukta psihopatije u dovoljnoj mjeri obraćali pažnju na znanstvenu robusnost navedenog konstrukta. Međutim, činjenica jest da navedeno pitanje zasad nije bilo u fokusu, što je vidljivo iz analize postojeće filozofske literature na temu psihopatije. Primjerice, u bibliografskoj bazi [PhilPapers: The Validity of Psychopathy](#) može se vidjeti kako se navedenom temom iz filozofske perspektive bavi tek nekoliko članaka, dok je većina filozofskih tekstova o psihopatiji iz područja rasprave o moralnoj psihologiji te moralnoj i pravnoj odgovornosti psihopata.

Veliki dio rasprave o ovome problemu u psihijatriji vodi se unutar discipline psihometrije koja razvija različite metode mjerenja konstrukta psihopatije (npr. vidi Patrick, 2007). Međutim, iz filozofskog aspekta zanimljivo je istražiti pitanje o tome koji kriteriji trebaju biti zadovoljeni da bi određenu klasifikaciju mjerenu konkretnim metodama smatrali znanstveno utemeljenom i upotrebljivom u praksi. Navedeno pitanje u pogledu konstrukta psihopatije dosad nije bilo u fokusu filozofske rasprave o psihopatiji te se može navesti tek nekolicinu filozofskih radova koji ga se dotiču (vidi Holmes, 1991; Malatesti & McMillan, 2014; Bavidge & Cole, 1995; Nadelhoffer & Sinnott-Armstrong, 2013).

Generalni problem koji se bavi mogućnošću specificiranja koji kriteriji trebaju biti ispunjeni da bismo neku klasifikaciju smatrali znanstveno utemeljenom je u filozofiji znanosti vrlo zastupljen u formi rasprave o prirodnim vrstama (engl. *natural kinds*). Tu se rasprava vodi o tome što neku klasifikaciju čini znanstveno utemeljenom te korespondira li navedena klasifikacija nekom stvarnom fenomenu, tj. možemo li govoriti da navedena klasifikacija otkriva i točno zahvaća određenu prirodnu vrstu.³ Tako se primjerice kao standardni primjer znanstveno utemeljene klasifikacije uzimaju kemijski elementi poput zlata, gdje primjerci tog elementa dijele zajedničku atomsku strukturu koja je odgovorna za njihova svojstva. U znanostima kao što je psihijatrija nema tako jasno definiranih klasifikacija, ali također postoji potreba da se razlikuju znanstveno utemeljene od neutemeljenih klasifikacija te je zanimljivo istražiti na koji je način moguće napraviti takvu distinkciju.

U raspravi o prirodnim vrstama u filozofiji znanosti mogu se izdvojiti dva pristupa, jedan koji se prvenstveno bavi pitanjem postoje li u prirodi podjele

³ Konkretno, unutar filozofije psihijatrije rasprava se vodi generalno o tome možemo li psihijatrijske poremećaje smatrati prirodnim vrstama (Beebee & Sabbarton-Leary, 2010; Haslam, 2014; Zachar, 2000). Nadalje vodi se rasprava o tome može li se za specifične poremećaje reći da su prirodne vrste (Godman, 2013). Mi se u ovom članku upravo bavimo potonjim pitanjem vezanim za konstrukt psihopatije.

neovisne o nama koje naše znanstvene klasifikacije na neki način prate i otkrivaju ili se radi prvenstveno o našim konstruktima koji nam služe kako bismo uspješnije ispunili svoje znanstvene i praktične ciljeve. Drugi pristup daje prioritet činjenici da su mnoge znanstvene klasifikacije vrlo uspješne i korisne te nastoji istražiti što izdvaja takve klasifikacije, fokusirajući se na važnu ulogu koju navedene kategorije igraju u znanstvenim objašnjenjima i predviđanjima.⁴ Ovaj pristup se ponekad naziva epistemičkim pristupom (Reydon, 2009) zbog naglaska na epistemičkim aspektima prirodnih vrsta, tj. na njihovoj eksplanatornoj važnosti.

U ovome radu ćemo prihvatiti epistemički pristup iz razloga što smatramo kako je pitanje eksplanatorne važnosti prirodnih vrsta jednako zanimljivo bez obzira na to koju poziciju zauzeli po pitanju toga prate li one stvarne, o nama neovisne, podjele u prirodi. S obzirom na to da epistemički pristup bez daljnjih kvalifikacija podrazumijeva da se prirodnim vrstama može smatrati vrlo širok spektar klasifikacija, prihvaćamo distinkciju između prirodnih i praktičnih vrsta koju je uveo Zachar (2002). Zastupat ćemo gledište kako između prirodnih i praktičnih vrsta ne postoji oštro razlikovanje već se radi o kontinuumu gdje su na jednoj strani prirodne vrste – klasifikacije karakterizirane postojanjem zajedničkih kauzalnih mehanizama ili svojstava, a na drugoj strani praktične vrste – klasifikacije koje prvenstveno ispunjavaju praktične ciljeve kao što je omogućavanje predviđanja.

Fokusirat ćemo se na konstrukt psihopatije dijagnosticiran pomoću PCL-R alata koji je široko prihvaćen u dijagnozi psihopatije (Forth, Kosson, & Hare, 2003; Hare, 2003). Pitanje kojim ćemo se baviti jest je li psihopatija dovoljno unificiran i

⁴ Mogli bismo reći kako se zapravo radi o jednom te istom pristupu, samo što je naglasak stavljen na različite aspekte rasprave. Tako se recimo autori koji zastupaju tzv. epistemički pristup jednostavno ne opredjeljuju o pitanju prate li znanstvene kategorije stvarne, o nama neovisne podjele u prirodi, već smatraju kako neovisno o odgovoru na navedeno pitanje, one igraju važnu ulogu u znanstvenim teorijama i stoga je interesantno sagledati što razlikuje takve klasifikacije od nekih za koje smatramo da nisu znanstveno utemeljene.

znanstveno robustan konstrukt te možemo li iz toga zaključiti nešto o opravdanosti njegove upotrebe u znanstvenoj i kliničkoj praksi.

U sljedećem odjeljku ukratko ćemo objasniti PCL-R alat koji se koristi za mjerenje i dijagnozu psihopatije. Zatim ćemo se, u trećem odjeljku, usredotočiti na epistemički pristup znanstvenoj klasifikaciji koji podrazumijeva da je ono što neku klasifikaciju čini znanstveno relevantnom to da ona ispunjava epistemičke ciljeve znanstvenog istraživanja kao što su objašnjenje i predviđanje. S obzirom da određena klasifikacija može u većoj ili manjoj mjeri ispunjavati epistemičke ciljeve kao što su predviđanje ili objašnjenje, time se dopušta da određene klasifikacije mogu u većoj ili manjoj mjeri ispunjavati kriterije za pripadanje prirodnoj vrsti te biti u većoj ili manjoj mjeri znanstveno utemeljene. S time u skladu, razmotrit ćemo dvije podvrste epistemičkog pristupa: kauzalna i ne-kausalna gledišta na prirodne vrste. Branit ćemo gledište prema kojemu postoji kontinuum među znanstvenim klasifikacijama, te da su prirodne vrste one kategorije koje ispunjavaju zahtjeve kauzalnih gledišta – postojanje zajedničkih kauzalnih mehanizama i svojstava kod članova vrste. Na drugom kraju kontinuum nalaze se praktične vrste, koje nisu u dovoljnoj mjeri kauzalno ujedinjene, ali ispunjavaju praktične ciljeve znanstvenog istraživanja kao što je mogućnost predviđanja.

U četvrtom odjeljku analizirat ćemo empirijske podatke o uzrocima psihopatije ne bismo li odgovorili na pitanje može li se psihopatija smatrati prirodnom vrstom. Zaključujemo kako zasad nema dovoljno podataka kako bismo psihopatiju mogli smatrati prirodnom vrstom. U petom odjeljku razmatramo uspješnost PCL-R alata u predviđanju nasilnog ponašanja i recidivizma. U šestom odjeljku branimo gledište da je psihopatija konstrukt koji je dovoljno unificiran da bi mogao igrati ulogu praktične vrste u psihijatriji i u forenzičkim kontekstima. Kao što ćemo vidjeti naš prijedlog podrazumijeva da znanstvene klasifikacije trebaju biti osjetljive na širi

kontekst znanstvenog istraživanja i znanstvene prakse te praktične posljedice koje navedena klasifikacija nosi sa sobom.

2. Klinički aspekti psihopatije

Kao što je već navedeno, fokus ovoga rada je konstrukt psihopatije koji mjerimo pomoću PCL-R alata. Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R) je alat kojeg je razradio Robert Hare sa suradnicima te je trenutno u širokoj upotrebi za dijagnozu psihopatije (Forth, Kosson, & Hare, 2003; Hare, 2003; Hare, 2010). PCL-R koriste iskusni kliničari koji kroz formu polustrukturiranih intervjuja te koristeći široki spektar prijašnjih podataka o pacijentima iz njihovih dosjea i bolničkih kartona ocjenjuju subjekte prema ovih 20 stavki:

1. Plitak/površni šarm.
2. Grandiozni osjećaj vlastite vrijednosti.
3. Potreba za stimulacijom/sklonost dosadi.
4. Patološko laganje.
5. Dominantnost/manipulativnost.
6. Nedostatak krivnje ili kajanja.
7. Plitka afektivnost.
8. Beščutnost/nedostatak empatije.
9. Parazitski životni stil.
10. Loša kontrola ponašanja.
11. Promiskuitetno seksualno ponašanje.
12. Rani problemi u ponašanju.
13. Nedostatak realističnih dugoročnih ciljeva.
14. Impulzivnost.
15. Neodgovornost.
16. Nemogućnost prihvaćanja odgovornosti za vlastite postupke.
17. Mnogo kratkotrajnih bračnih odnosa.
18. Maloljetnička delinkventnost
19. Kršenje uvjetnog otpusta.
20. Kriminalna svestranost.

Svaki element se boduje bodovima od 0 do 2; maksimalni iznos bodova je 40. Kada ispitanik dobije 30 ili više bodova, u Sjevernoj Americi ga se klasificira kao psihopata. U Europi je navedena granica niža te se osobu klasificira kao psihopata

ako ostvari 25 ili više bodova⁵.

Iako je u praktičnom smislu konstrukt psihopatije vrlo prisutan posebice u kontekstu forenzičke psihijatrije, ICD-10 međunarodna klasifikacija bolesti i stanja te priručnik DSM-V⁶ izbjegavaju ovaj termin i služe se dimenzionalnim, a ne kategorijalnim pristupom što stvara složeniji teorijski, ali eksplanatorniji praktični okvir tumačenja poremećaja ličnosti, dimenzionirajući ih bitno različito od drugih duševnih bolesti i stanja.

Već u ranijoj DSM-IV klasifikaciji termin psihopatije je uključen u širi kontekst, tj. antisocijalni poremećaj ličnosti. Prema DSM-V klasifikaciji svi poremećaji ličnosti predstavljaju stabilne obrasce opažanja, odnosa i ponašanja pojedinaca u osobnom i širem društvenom okviru koji postanu do te mjere nefleksibilni i maladaptivni da uzrokuju značajne smetnje u funkcioniranju i/ili subjektivnu nelagodu. U praktične svrhe kliničarima služe i klasteri pri čemu bi psihopatija pripadala tzv. klasteru B poremećaja ličnosti koji, osim antisocijalnog poremećaja, uključuje granični, histrionski i narcistički poremećaj ličnosti. Sam termin psihopatije je upravo zbog svojeg stigmatizirajućeg značenja izostavljen iz suvremenih klasifikacija, međutim praktičari se njime i dalje služe, a kolokvijalno je zadržan i u javnoj komunikaciji. U ovome radu se nećemo doticati pitanja o samoj upotrebi termina psihopatija.⁷

⁵ Primjerice, istraživanja su pokazala da 25 bodova na PCL-R u Engleskoj i Škotskoj odražavaju istu razinu latentnih osobina psihopatije kao rezultat 30 u Sjevernoj Americi. Drugim riječima, regresivna analiza je pokazala da je sjevernoamerička dijagnostička granica od 30 bodova metrički ekvivalentna dijagnostičkoj granici od 25 u Škotskoj (Cooke & Michie, 1999).

⁶ DSM se odnosi na Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders priručnik koji izdaje Američko psihijatrijsko udruženje (APA) te nudi kriterije procjene za klasifikaciju mentalnih poremećaja. Od prvog izdanja iz 1952. godine periodično se izdaju nove, revidirane verzije, posljednja je DSM-V koja je izdana 2013. godine.

⁷ Potrebno je istaknuti da kliničari za svoje potrebe koriste čitav niz drugih kliničkih instrumenata i skala kojima se dijagnosticiraju i diferenciraju osobine i poremećaji ličnosti i koji pripadaju standardnim metodama procjene.

Odabir PCL-R alata se temelji na prosudbi pragmatične prirode; alat se pokazao vrlo korisnim u forenzičkim evaluacijama, ima vrlo široku upotrebu (Hart, 2010) te se koristi kao unificirajući alat za veliku količinu empirijskog i teorijskog istraživanja psihopatije (Malatesti & McMillan, 2010; Malatesti & McMillan, 2014). Robert Hare (2003), kreator ovog alata, navodi kako je upravo osnovni cilj stvaranja alata bio operacionalizacija procesa procjene tako da se može postići konsenzus među istraživačima o tome na što se točno misli kada se govori o psihopatiji s obzirom da prijašnja procedura procjene nije bila zadovoljavajuća (nije bila dovoljno valjana niti pouzdana). Psihometrijska svojstva PCL-R alata su opsežno vrednovana i dobro utvrđena (Cooke & Michie, An Item Response Theory Evaluation of Hare's Psychopathy Checklist, 1997).

Naš je cilj sagledati znanstvenu i kliničku praksu te procijeniti može li se klasifikacija psihopatije smatrati znanstveno utemeljenom. U sljedećem odlomku ponudit ćemo kratak pregled predloženih gledišta na prirodne vrste u filozofiji znanosti te specifično filozofiji psihijatrije. Cilj nam je istražiti mogu li filozofska razmatranja znanstvene klasifikacije u psihijatriji ponuditi određene minimalne kriterije koje bi psihijatrijski konstrukt trebao zadovoljiti kako bismo ga mogli smatrati znanstveno utemeljenim i/ili praktično korisnim. Uvest ćemo razlikovanje između prirodnih i praktičnih vrsta upravo kako bismo ukazali na mogućnost da određeni konstrukt, kao što je konstrukt psihopatije, ne ispunjava stroge kriterije postavljene za pripadanje prirodnoj vrsti, ali igra važnu praktičnu ulogu u znanstvenoj i kliničkoj praksi. Smatramo kako je zbog društvene osjetljivosti na

dijagnozu psihopatije te snažnih posljedica koje ona nosi sa sobom važno postaviti vrlo zahtjevne uvjete za prihvaćanje konstrukta psihopatije kao prirodne vrste.⁸

3. Različita gledišta na prirodne vrste i njihova primjena u filozofiji psihijatrije

5.1. Esencijalizam. Ovo tradicionalno filozofsko gledište na prirodne vrste podrazumijeva da postoji samo jedna ispravna podjela ili kategorizacija svijeta/prirode u kategorije te da prirodne vrste odražavaju ili upravo jesu te kategorije. Nadalje, uzima se kako je uvjet da bi neki skup entiteta pripadao prirodnoj vrsti to da oni posjeduju zajednički skup karakterističnih svojstava koje dijele samo članovi iste vrste, što se još naziva i esencijom, a navedeno gledište esencijalizmom. Kao dobru ilustraciju esencijalističkog gledišta često se uzima primjer kemijskih elemenata koji čine prirodne vrste zato što svi primjerci određenog kemijskog elementa dijele zajedničku esenciju (atomski broj) koji uzrokuje sva ostala njihova svojstva i koju dijele samo članovi istog kemijskog elementa.

Međutim, većina znanstvenih kategorizacija nije tako jasno definirana i ne odgovara esencijalističkoj shemi. To posebno vrijedi za biomedicinske znanosti gdje je stroga podjela u vrste kakvu zahtijeva esencijalizam najčešće nemoguća. Budući da bi jedan od ciljeva filozofije znanosti trebao biti ponuditi teorije koje mogu biti primjenjive na znanost, velik broj autora odbacuje esencijalizam kao

⁸ Treba napomenuti kako odgovor na pitanje o utemeljenosti konstrukta psihopatije ima važne posljedice i za pravnu praksu, čega se u ovome radu nećemo detaljnije doticati. Naime, PCL-R alat se u mnogim zemljama koristi za forenzičku procjenu koliko je osoba opasna za okolinu, koja je direktno značajna za kazneni sustav i ima posljedice za određivanje uvjetne kazne osobama klasificiranim kao psihopatima te za pravne aspekte koji se tiču postupanja s njima u institucijama kao što su zatvori ili forenzičke ustanove. Osim toga, neki pravni stručnjaci smatraju kako bi pravna praksa trebala biti promijenjena na način da se psihopatiju uzima u obzir kao razlog za umanjenu odgovornost prijestupnika (Morse, 2008). Nabrojani faktori nisu direktno relevantni za odgovor na pitanje je li psihopatija znanstveno utemeljeni konstrukt, ali su značajni jer ukazuju na važnost posljedica koje korištenje psihijatrijskih konstrukata može imati.

prihvatljivu teoriju prirodnih vrsta te postoji tendencija prihvaćanja manje zahtjevnih gledišta na vrste (Dupre, 1981; Boyd, 1991).

U filozofiji psihijatrije određeni su autori, zbog neprimjenjivosti esencijalizma na psihijatrijske klasifikacije, zaključili da u psihijatriji ne možemo govoriti o prirodnim vrstama (Zachar, 2000). No, navedena konstatacija nam ne pomaže u odgovoru na pitanje što određene klasifikacije čini boljima, više utemeljenima ili robusnijima od ostalih. Činjenica ostaje da psihijatri i dalje klasificiraju prema nekim kriterijima i za te klasifikacije se možemo pitati jesu li uspješne, odgovaraju li stvarnom stanju stvari i slično.

Upravo radi toga ponuđen je cijeli niz novih, manje strogih gledišta na prirodne vrste koji žele biti bliže stvarnoj znanstvenoj praksi, a ne nekom unaprijed zadanom idealu o tome kakav je svijet i na koji način ga možemo kategorizirati. Ta gledišta možemo podvesti pod epistemički pristup prirodnim vrstama (Reydon, 2009). Prema ovom gledištu prirodne vrste su one kategorije koje igraju važnu ulogu u ispunjavanju epistemičkih ciljeva znanstvenog istraživanja kao što su formiranje objašnjenja, generalizacija te predviđanja. Unutar epistemičkog pristupa možemo razlikovati dva glavna pravca. Prvi ističe da je za ispunjavanje epistemičkih ciljeva nužno da članovi vrste dijele kauzalne mehanizme koji uzrokuju zajednička svojstva na temelju kojih se može objašnjavati i predviđati. Drugi pristup dopušta da članovi vrste ne moraju nužno dijeliti zajednička kauzalna svojstva, glavno je da igraju ulogu u znanstvenim objašnjenjima i predviđanjima.

5.2. Kauzalna gledišta. Jedna od najpopularnijih alternativa esencijalizmu jest HPC⁹ teorija (teorija o grozdovima ili nakupinama homeostatskih svojstava) koju je predložio Richard Boyd (1991; 1999a; 1999b) i koja je postala standardno gledište na vrste u filozofiji znanosti (Ereshefsky & Reydon, 2015). HPC teorija

⁹ Eng. *Homeostatic Property Cluster*.

objašnjava nakupine ili grozdove sličnosti koje dijele članovi iste vrste pozivajući se na neka temeljnija kauzalna svojstva koja uzrokuju te sličnosti. Kauzalna svojstva odgovorna za nakupljanje svih ostalih karakteristika u grozdove su zapravo homeostatski mehanizmi. Radi se o mehanizmima koji su u podlozi zajedničkih svojstava članova vrste; primjerice kod članova iste biološke vrste homeostatski mehanizmi koji uzrokuju slična svojstva među članovima su zajedničko podrijetlo, jednaki razvojni mehanizmi, izloženost sličnim okolišnim uvjetima i slično.

Ono što je zanimljivo kod HPC teorije jest da ona predlaže da teorija prirodnih vrsta mora uzeti u obzir ne samo kakvo je stanje stvari u svijetu, već i naše interese i ciljeve koje želimo ispuniti nekim znanstvenim istraživanjem. Boyd takav zahtjev naziva tezom prilagodbe (eng. *accomodation thesis*) jer je potrebno prilagoditi stvarna kauzalna svojstva članova vrste našim interesima i ciljevima koje postizemo klasifikacijom. Upravo navedeni zahtjev smješta Boydovu teoriju u epistemičke pristupe prirodnim vrstama.

Nakon Boydove HPC teorije ponuđen je čitav niz teorija prirodnih vrsta koje možemo smjestiti pod epistemički pristup, a mogli bismo reći da im je zajednička karakteristika to što odnosu na HPC teoriju još više olabavljaju kriterije koje neka klasifikacija treba ispuniti da bi se smatrala prirodnom vrstom.

5.3. Ne-kausalna gledišta. U raspravi o konstruktu psihopatije kauzalna svojstva u podlozi vrste bi mogla biti određene karakteristike mozga koje uzrokuju ponašanja koje vežemo uz psihopatiju, genetski determinirani uzroci ponašanja i slično. Mnogi autori smatraju da je zahtjev za zajedničkom kauzalnom podlogom prestrog (Ereshefsky & Reydon, 2015; Magnus, 2012; Slater, 2015) te da je dovoljno da kategorije u pitanju mogu biti korisne u predviđanjima i generalizacijama, bez da je točno specificirano što je odgovorno za navedene sličnosti koje nam omogućuju predviđanja.

Postoje različite varijante ne-kauzalnih gledišta; primjerice Magnus (2012, str. 48) navodi kako je vrsta prirodna za određenu znanstvenu domenu kada čini dio taksonomije koja omogućava induktivni i eksplanatorni uspjeh, te ne postoji bolja alternativna taksonomija koja bi isključivala navedenu vrstu. Ereshefsky i Reydon (2015, str. 983) smatraju kako klasifikacije predstavljaju prirodne vrste kada su ispunjena tri uvjeta: 1) principi sortiranja klasifikatornog programa zastupaju njegove motivirajuće principe; 2) motivirajući ili sortirajući principi su empirijski testabilni; 3) klasifikatorni program nije degenerativan u odnosu na konkurirajuće klasifikatorne programe. Iz navedenih primjera uvjeta koje klasifikacije moraju zadovoljiti kako bi bile smatrane prirodnim vrstama prema ne-kauzalnim gledištima, može se vidjeti kako ovisno o interpretaciji eksplanatornog i induktivnog uspjeha ili degenerativnosti klasificirajućeg programa možemo zamisliti vrlo širok skup klasifikacija koje bi se mogle smatrati prirodnim vrstama. Smatramo kako su takve vrste prijedloga nedovoljno precizne pri definiranju toga što su prirodne vrste, te kako se pod pojam prirodne vrste svrstava previše raznolik skup klasifikacija.

Stoga predlažemo uvođenje distinkcije koja će odražavati stupanj ispunjavanja uvjeta da bismo neku klasifikaciju smatrali prirodnom vrstom. Zastupamo gledište kako postoji kontinuum znanstvenih klasifikacija u kojemu klasifikacije koje odgovaraju zahtjevima kauzalnih gledišta imaju bolju teorijsku utemeljenost i u većoj mjeri ispunjavaju teorijske ciljeve znanstvenog istraživanja, te ćemo njih zvati prirodnim vrstama. Međutim, postoji i cijeli niz klasifikacija koje su iznimno znanstveno relevantne, iako u puno većoj mjeri ispunjavaju praktične ciljeve vezane uz znanstveno istraživanje, a u mnogo manjoj mjeri teorijske ciljeve. Takve klasifikacije su bliže manje strogim uvjetima koje zahtijevaju ne-kauzalna gledišta i na njih ćemo se referirati kao na praktične vrste. U nastavku ćemo razmotriti

možemo li konstrukt psihopatije gledati kao na jednu od ovih kategorija znanstvenih vrsta.

4. Etiologija psihopatije - možemo li naći zajedničke uzroke u podlozi klasifikacije psihopatije?

Biološki, psihološki, društveni i okolišni mehanizmi odgovorni za razvoj psihopatije trenutno nisu u dovoljnoj mjeri razjašnjeni (Hare, 1998; Lykken, 1995; Mealey, 1995).¹⁰ Jedini čvrsti zaključak koji se može iznijeti jest kako je psihopatija proizvod kompleksnih interakcija između bioloških predispozicija i društvenih utjecaja (Hare, 1998; Livesley, 1998)

Međutim, postoji velik broj studija oslikavanja mozga koje pronalaze razlike na strukturalnoj i funkcionalnoj razini mozga između psihopata i nepsihopata, a kojima se nastoji utvrditi neurobiološka podloga specifičnih deficita utvrđenih neuropsihološkim testiranjima i bihevioralnim studijama u psihopata, ali i deficita neuroloških pacijenata s lezijama relevantnih regija mozga koji pokazuju jednake ili slične značajke u ponašanju. Među brojnim regijama koje se spominju u tom kontekstu ističu se amigdala i prefrontalni korteks, točnije ventromedijalni prefrontalni korteks i orbitofrontalni korteks.

Rezultati brojnih dosadašnjih istraživanja povezuju amigdalnu s obradom emocionalnih informacija, osobito prepoznavanja prijeteće i emocije straha, kako kod ljudi (Adolphs, 1998) tako i u životinja (Hitchcock, 1986), a što je potvrđeno na vidnim (Adolphs, Tranel, Damasio, & Damasio, 1994; Dolan & Fullam, 2009) i slušnim podražajima (Scott, i dr., 1997; Blair, i dr., 2002). Deficiti vezani uz

¹⁰ Nepoznavanje etiologije je situacija koja je tipična za većinu psihijatrijskih poremećaja te se u tom smislu konstrukt psihopatije ne razlikuje od većine psihijatrijskih poremećaja. Tako primjerice Schaffner (2015) navodi kako je povijesno otkrivanje etiologije određenog poremećaja vodilo k tome da se poremećaj više ne smatra psihijatrijskom kategorijom. Kao jedan od primjera navodi vitaminsku insuficijenciju koja je prestala biti područje interesa psihijatrije s otkrićem njene etiologije.

amigdalu, između ostalog, povezuju se s problemima u učenju potkrepljenjem, odnosno izostankom razlikovanja pozitivnog od negativnog podražaja (Everitt, Cardinal, Parkinson, & Robbins, 2003). Tako osoba asocijativno ne povezuje događaj i emociju, što nadalje vodi izostanku empatije.

Kod psihopata su utvrđene abnormalnosti amigdale na strukturalnoj (Yang, Raine, Colletti, & Narr, 2011) i funkcionalnoj (Kiehl, i dr., 2001) razini. Regije prefrontalnog korteksa, kako nas upućuju istraživanja, uključene su u aktivnosti praćenja trenutnog ponašanja, procjene posljedica i integracije emocionalnih sadržaja u procese donošenja odluka. Deficiti u ventromedijalnom prefrontalnom korteksu, između ostalog, negativno utječu na sposobnost regulacije emocija, a i procjenjivanja značajki mogućih opcija i ishoda, što je vrlo bitno pri donošenju odluka, a u konačnici se odražava na društveno ponašanje (Blair, 2008).

Nadalje, uzrok psihopatskom ponašanju neki tumače i sniženom funkcionalnom povezanošću amigdale i ventromedijalnog prefrontalnog korteksa (Motzkin, Newman, Kiehl, & Koenigs, 2011), zbog čega ne dolazi do regulacije emocija i socijalnog ponašanja. Orbitofrontalni korteks je, prema dosadašnjim spoznajama, uključen u integraciju osjetilnih podražaja, afektivnu evaluaciju podražaja te donošenje odluka (Kringelbach, 2005). Brojne strukturalne i funkcionalne studije orbitofrontalnog korteksa pronalaze značajne različitosti između psihopata i nepsihopata, kao što su stanjenje korteksa (Tiihonen, i dr., 2008; de Oliveira-Souza, i dr., 2008; Yang, Raine, Colletti & Narr, 2011) ili snižena aktivnost (Rilling, i dr., 2007)

Uz psihopatske karakteristike povezuju se abnormalnosti još mnogih drugih regija i struktura mozga, npr. temporalnog režnja, paralimbičkih struktura, cingularnog korteksa, inzule i fronto-inzularne regije u kojoj se nalaze tzv. von Economo neuroni za koje se smatra da imaju ulogu u razvoju 'socijalnog mozga'.

Razlike se ogledaju na razini strukture, funkcije i funkcionalne povezanosti različitih regija (Anderson & Kiehl, 2011; Kiehl, 2006).

Iako su neuroznanstvena istraživanja dosad pokazala značajnu razinu dosljednosti u svojim rezultatima, postoje i brojni nedostaci u zajedničkom interpretiranju dobivenih rezultata (Rogers, 2006). To su, na primjer, mali broj ispitanika, neujednačenost u odabiru instrumenata i *cut-off* rezultata za definiranje grupe psihopata, zatim neujednačenost kontrolnih skupina kao i ostalih varijabli koje mogu biti od značaja (Mededović, 2015).

Nadalje, premda dosadašnja istraživanja potvrđuju korelaciju između značajki ponašanja psihopata i neuralne strukture i funkcionalnosti, ona još uvijek ne dokazuju izravnu uzročno-posljedičnu vezu između biologije i ponašanja, odnosno osobnosti. To ostaje cilj daljnjih neuroznanstvenih i neurogenetskih istraživanja. (Anderson & Kiehl, 2011; Glenn & Raine, 2014). Stoga se čini da zasad nema dovoljno podataka koji bi mogli pokrijepiti tvrdnju da psihopatiju možemo smatrati prirodnom vrstom prema kauzalnom kriteriju.

Nadalje, neki autori smatraju kako psihopatija ne čini jedinstveni konstrukt kao što je uvriježeno mišljenje, već da se sastoji od dvije varijante ili podtipa: primarne i sekundarne psihopatije, gdje se smatra da je primarna psihopatija vezana uz naslijeđeni afektivni deficit, a sekundarna uz stečene afektivne probleme (Skeem, 2003; Poythress & Skeem, 2006). Primarna psihopatija se povezuje s niskim nivoom anksioznosti, empatije te neustrašivošću, dok osobe sa sekundarnom psihopatijom imaju višu razinu anksioznosti, empatije i osjećaja krivnje te su impulzivne (Coyne & Thomas, 2008). Postoji velik broj istraživanja koji se bavi ovim pitanjem, ali u ovome radu ne želimo prejudicirati njihove moguće rezultate,

već ćemo uzeti u obzir kakve bi posljedice navedena mogućnost mogla imati na pitanje o statusu psihopatije kao prirodne vrste.¹¹

Iz dosad izloženog možemo zaključiti kako unatoč tome što zasad ne posjedujemo dovoljno informacija o uzrocima psihopatije, ipak je jasno kako postoje stabilne razlike između psihopata i nepsihopata, kako na nivou ponašanja i osobnosti, tako i na nivou bioloških procesa u mozgu (Blair, Mitchell, & Blair, 2005). Dakle, barem minimalni kriterij za postojanje vrste je prisutan; postojanje stabilnih sličnosti među članovima vrste. Što se tiče ispunjavanja epistemičkih ciljeva, mogli bismo reći da je psihopatija kao kategorija minimalno eksplanatorna u smislu da nudi relativno plitko objašnjenje toga zašto se netko ponaša drugačije ukoliko znamo informaciju da je klasificiran kao psihopat (tu se u objašnjenju možemo pozivati na stabilne razlike koje su otkrivene na nivou ponašanja i na nivou mozga), međutim zasad nedostaje dublje objašnjenje koje bi ponudilo čvrstu vezu između razlika u mozgu i ponašanju u smislu da možemo specificirati na koji način navedene razlike dovode do takvog ponašanja (Malatesti & McMillan, 2014).

Međutim, kada govorimo o predviđanju kao još jednom važnom epistemičkom cilju, tu klasifikacija psihopatije pomoću PCL-R-a prolazi bolje. U sljedećem odjeljku ćemo ukratko iznijeti karakteristike PCL-R-a u predviđanju nasilnog ponašanja i recidivizma.

5. PCL-R kao sredstvo za predviđanje nasilnog ponašanja i recidivizma

Postoji značajna količina dokaza koji pokazuju kako je PCL-R robusni prediktor kriminalnog i nasilnog ponašanja (Gacono, 2000; Salekin, 1996; Quinsey, 1998). Robusnost PCL-R-a u predviđanju se sastoji u tome što predviđa nasilno ponašanje i recidivizam u raznolikim grupama: muškim i ženskim prijestupnicima,

¹¹ Ukoliko bi se pokazalo kako se konstrukt psihopatije zapravo odnosi na dvije podgrupe koje karakteriziraju sličnosti na razini ponašanja, ali u temelju kojih stoje različiti uzroci, tada psihopatiju ne bismo mogli smatrati prirodnom vrstom prema kauzalnim gledištima.

seksualnim prijestupnicima, forenzičkim pacijentima, civilnim psihijatrijskim pacijentima te obiteljskim nasilnicima (Hare , 2003). Poveznica između psihopatije i buduće nasilnosti je evidentna i nakon što kontroliramo tradicionalne faktore rizika koji bi potencijalno mogli utjecati na navedeni odnos, kao primjerice povijest kriminalnog ponašanja ili pripadnost rizičnim društvenim skupinama (Hart, 2010).

Ipak, potreban je oprez u izvođenju zaključaka o moći predviđanja PCL-R-a. Tako primjerice autori poput Mullen (2007) navode kako prediktivna moć PCL-R-a proizlazi iz činjenice da navedeno sredstvo identificira one koji su u prošlosti počinili više zločina te će nastaviti to činiti i u budućnosti. Tvrde kako se prediktivna moć PCL-R-a svodi na zaključivanje da je veća vjerojatnost da će oni koji su bili antisocijalni u prošlosti biti antisocijalni u budućnosti. Međutim, istraživanja su pokazala da u usporedbi s korištenjem samo varijabli koje se tiču kriminalne povijesti, dodavanje rezultata PCL-R-a znatno poboljšava predviđanje budućeg kriminalnog ponašanja (Harris & Rice, 2007). Tako da se čini kako prediktivna valjanost PCL-R-a ne može biti svedena samo na to da prošlo kriminalno ponašanje vodi k budućem kriminalnom ponašanju, već možemo reći da ona ima potencijal značajnosti u predviđanju kriminalnog ponašanja¹².

6. Rasprava: psihopatija kao znanstvena vrsta?

Dosad izložena razmatranja nas dovode do temeljnog pitanja ovog rada: možemo li konstrukt psihopatije mjereno pomoću PCL-R-a smatrati dovoljno robusnom i utemeljenom znanstvenom klasifikacijom. Da bismo odgovorili na to pitanje potrebno je detaljnije razraditi distinkciju između prirodnih i praktičnih vrsta koja je već predložena u literaturi (Zachar, 2002).

¹² Valja napomenuti kako istraživanja kriminalnog ponašanja poglavito onog udruženog sa nasiljem posebno naglašavaju ulogu opojnih tvari kao okidača koji višestruko povećava rizik za nasilje kod svih kategorija psihičkih poremećaja te grupira faktore za nasilje u tzv. statičke, dinamičke i situacijske koji se na ovome mjestu neće posebno obrazlagati.

Pod pojmom prirodnih vrsta podrazumijevat ćemo kategorije koje zadovoljavaju uvjet postojanja zajedničkih kauzalnih mehanizama ili svojstava odgovornih za karakteristike članova vrste na način na koji to kauzalna gledišta vrsta zahtijevaju. Praktične vrste definiramo kao one koje ispunjavaju praktične ciljeve postignute klasifikacijom, koji se prvenstveno tiču mogućnosti predviđanja pomoću navedenih klasifikacija. Obje varijante smatramo vrstama relevantnim za znanstveno istraživanje, no također smatramo da je važno istaknuti razliku među njima.

Uvjet da članovi prirodne vrste dijele neke zajedničke kauzalne mehanizme proizlazi iz zahtjeva da prirodne vrste ispunjavaju uvjet eksplanatorne uspješnosti jer se pretpostavlja da su upravo zajednički mehanizmi oni koji su odgovorni za karakteristike članova vrste i time ih objašnjavaju. No, pitanje koliko je konstrukt psihopatije eksplanatorno uspješan je vrlo kompleksno jer postoji više razina eksplanatorne uspješnosti. Najveći bi stupanj bio postignut kada bi bilo moguće specificirati i opisati kauzalne mehanizme koji uzrokuju ponašanja tipična za psihopatiju. To je također pretpostavka svih autora koji tvrde da je uvjet za pokazivanje znanstvene robusnosti konstrukta psihopatije povezivanje ponašanja sa skupom njihovih bioloških uzroka (različitih stanja mozga, genetskih razlika i slično).

Zasad u slučaju psihopatije nemamo jasno specificiran skup zajedničkih uzroka za koje možemo jednoznačno zaključiti na koji način dovode do ponašanja vezanog uz psihopatiju. Tako da možemo propitivati samo je li psihopatija eksplanatorna u manje zahtjevnom smislu.

Takav manje zahtjevan smisao predlaže Cooper (2005) koji smatra da je dovoljno da nam informacija o pripadanju određenoj kategoriji služi za očekivanje određene vrste ponašanja. Cooper nudi vrlo jednostavan primjer toga kako vrste

funkcioniraju: "Miffy se boji pasa jer je zečica" gdje se eksplanatorni dio sastoji u tome da znamo da se većina zečeva boji pasa te nam ta informacija objašnjava i ovaj pojedini slučaj. Nije potrebno pozivanje na neke temeljnije uzroke takvog ponašanja, već je dovoljno da postoji dovoljno sličnosti među zečevima koje će opravdati takav zaključak. Na sličan način je moguće tvrditi kako je psihopatija eksplanatorna barem u tom minimalnom smislu jer postoji stabilan skup sličnosti među pojedincima koji su tako klasificirani (Malatesti & McMillan, 2014).

Smatramo kako navedene karakteristike ipak ne ispunjavaju uvjete da bi se psihopatiju moglo smatrati prirodnom vrstom. Razlog tome je ograničenje koje smo uveli da članovi prirodne vrste moraju dijeliti zajedničke kauzalne mehanizme odgovorne za karakteristike koje se vezuju uz tu vrstu. Međutim, s obzirom da klasifikacija psihopatije igra važnu ulogu, kako u znanstvenom istraživanju tako i u kliničkoj te pravnoj praksi, zastupat ćemo gledište kako se radi o praktičnoj znanstvenoj vrsti.

Termin *praktična vrsta* u literaturi o klasifikaciji psihopatologije uvodi Zachar (2002) te ga definira kao gledište prema kojemu nije točno da samo interna struktura članova vrste određuje pripadanje vrsti, već eksterni ili relacijski kriteriji mogu igrati važn(ij)u ulogu. Mi ćemo u duhu Zacharova prijedloga zauzeti stav kako se praktične vrste odnose na one znanstvene kategorije koje nisu dovoljno kauzalno ujedinjene zajedničkim mehanizmima, ali pokazuju dovoljno sličnosti da se pomoću njih mogu izvoditi barem minimalna objašnjenja (u gore navedenom smislu) o članovima kategorije te predviđanja. To ih čini kategorijama koje ispunjavaju praktične ciljeve znanstvenog istraživanja.

S obzirom da smo epistemički pristup znanstvenim vrstama definirali na način da su znanstvene vrste one kategorije koje igraju važnu ulogu u znanstvenim objašnjenjima i predviđanjima, unutar takvog pristupa predlažemo okvirnu podjelu

na prirodne vrste (koje su robusnije jer su ujedinjene kauzalnim mehanizmima koji stoje u podlozi vrste) te praktične vrste (koje ne ispunjavaju kriterij kauzalne ujedinjenosti, ali imaju važnu ulogu, prvenstveno u predviđanjima).

Potrebno je pojasniti kako se ne radi o strogoj podjeli, već o kontinuumu u kojem su na jednoj strani klasični primjeri prirodnih vrsta, poput kemijskih elemenata kod kojih su kauzalna svojstva (atomska broj i slično) odgovorna za činjenicu da te vrste imaju važnu ulogu u objašnjenjima i predviđanjima. Na drugoj strani kontinuuma imamo primjere praktičnih vrsta, tj. onih kategorija koje, iako nisu u dovoljnoj mjeri kauzalno ujedinjene, ili jednostavno nemamo dovoljno informacija o mogućim kauzalnim mehanizmima u podlozi vrste, ipak igraju važnu ulogu u predviđanjima, čime ispunjavaju praktične, a ne nužno i teorijske ciljeve znanstvenog istraživanja.

Na konkretnom primjeru kategorije psihopatije možemo razdvojiti teorijski aspekt znanstvenog istraživanja psihopatije te praktični aspekt koji se tiče kliničke i institucionalne prakse. Ova dva aspekta istraživanja psihopatije nameću i drugačije kriterije eksplanatornog uspjeha psihopatije kao znanstvene vrste. Za praktični kontekst je važno da je psihopatija definirana kao stabilni skup uzoraka ponašanja te da klasificiranje nekoga kao psihopata dopušta izvođenje zaključaka i predviđanja o njegovom budućem ponašanju. Dio vezan uz predviđanje je iznimno važan u kontekstu nasilnog i kriminalnog ponašanja. Iz tog razloga je opravdano smatrati psihopatiju praktičnom vrstom u psihijatriji. S druge strane, čini se da teorijski kontekst znanstvenog istraživanja psihopatije nameće strože kriterije te da zasad nemamo dovoljno informacija koje bi potkrijepile tvrdnju da se psihopatiju može smatrati prirodnom vrstom u psihijatriji.

Smatramo kako je navedeno razlikovanje važno jer nosi sa sobom jasne praktične posljedice. Zaključak o psihopatiji kao praktičnoj vrsti valorizira značaj

ove znanstvene kategorije u istraživanju populacije klasificirane pomoću PCL-R-a te njenu uspješnost u predviđanju recidivizma i nasilnog ponašanja. S druge strane, isticanje kako se ne radi o prirodnoj vrsti može spriječiti nepotrebno stigmatiziranje tako klasificiranih ljudi kao 'rođenih kriminalaca', koje može voditi ka preuranjenim i neutemeljenim zaključcima kako se radi o nečem urođenom, genetskom i nepromjenjivom, čemu nema prave pomoći ni društvenog odgovora, te posebice nedovoljnom naglasku na moguću utjecaj nepovoljnih društvenih faktora na nasilno i antisocijalno ponašanje koje se vezuje uz psihopatiju.

7. Zaključak

Cilj ovog rada bio je razmotriti rezultate empirijskih istraživanja konstrukta psihopatije mjerenog PCL-R alatom te analizirati može li se navedenu konstrukciju smatrati prirodnom vrstom. Utvrdili smo kako velik broj kritika znanstvene robusnosti psihopatije podrazumijeva prezahtjevne kriterije koje većina psihijatrijskih poremećaja ne može zadovoljiti. Analizirali smo različita gledišta na prirodne vrste u raspravi o znanstvenim klasifikacijama u filozofiji znanosti te prihvatili razlikovanje između prirodnih i praktičnih vrsta. Zaključak rada jest kako s obzirom na trenutne znanstvene rezultate konstrukt psihopatije možemo smatrati praktičnom vrstom.

Zahvale:

Željeli bismo se zahvaliti Marku Jurjaku na čitanju i brojnim komentarima, te anonimnim recenzentima Prolegomene na vrlo korisnim sugestijama. Ranije verzije ovog rada izložene su na sljedećim simpozijima: *II. CEASCRO radionica – Psihopatija: znanstvena otkrića i filozofske interpretacije*, Filozofski fakultet u

Rijeci, te *Philosophy, society and the sciences: 17th Edition of the International Conference Contemporary Philosophical Issues*, Filozofski fakultet u Rijeci.

Zahvale upućujemo publici koja je sudjelovala na ovim događajima, te posebice pozvanim predavačima Thomasu Reydonu i Intiju Brazilu. Istraživanje za ovaj rad omogućeno je financijskom potporom Hrvatske zaklade za znanost za projekt *Klasifikacija i objašnjenja antisocijalnog poremećaja osobnosti i moralna i kaznena odgovornost u kontekstu hrvatskog zakona o mentalnom zdravlju i skrbi* (CEASCRO) br. 8017.

Reference

- Adolphs, R. T. (1998). The human amygdala in social judgment. *Nature*, 393(6684), 470-474.
- Adolphs, R., Tranel, D., Damasio, H., & Damasio, A. (1994). Impaired recognition of emotion in facial expressions following bilateral damage to the human amygdala. *Nature*, 372(6507), 669-672.
- Anderson, N. E., & Kiehl, K. A. (2011). The psychopath magnetized: insights from brain imaging. *Trends in Cognitive Sciences*, 16, 52-60.
- Bavidge, M., & Cole, A. (1995). Is psychopathy a moral concept. U B. Almond, *Introducing Applied Ethics* (str. 185-196). 1995: Blackwell.
- Beebe, H., & Sabbarton-Leary, N. (2010). Are Psychiatric Kinds 'Real'? *European Journal of Analytic Philosophy*, 11-27.
- Blackburn, R. (1988). On moral judgements and personality disorders: The myth of psychopathic personality revisited. *British Journal of Psychiatry*, 153, 505-512.
- Blair, J. R. (2008). The amygdala and ventromedial prefrontal cortex: functional contributions and dysfunction in psychopathy. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 363, 2557-2565.
- Blair, J., Mitchell, D., & Blair, K. (2005). *The psychopath: Emotion and the brain*. Oxford: Blackwell.
- Blair, R., Mitchell, D., Richell, R., Kelly, S., Leonard, A., Newman, C., & Scott, S. (2002). Turning a deaf ear to fear: impaired recognition of vocal affect in psychopathic individuals. *Journal of abnormal psychology*, 111(4), 682-686.
- Boyd, R. (1991). Realism, Anti-Foundationalism and the Enthusiasm for Natural Kinds. *Philosophical Studies*, 61, 127-148.
- Boyd, R. (1999a). Homeostasis, species, and higher taxa. U R. (. Wilson, *Species: New Interdisciplinary Essays* (str. 141-185). Cambridge MA: MIT Press.
- Boyd, R. (1999b). Kinds, complexity and multiple realization: comments on Millikan's 'Historical Kinds and the Special Sciences. *Philosophical Studies*, 95, 67-98.
- Buzina, N. (2012). Psychopathy – historical controversies: a new diagnostic approach. *Psychiatria Danubina*, 24, 134-142.
- Cleckley, H. (1976). *The Mask of Sanity*, 5th edition. St.Louis: MO: Mosby.
- Cooke, D., & Michie, C. (1997). An Item Response Theory Evaluation of Hare's Psychopathy Checklist. *Psychological Assessment*, 9, 2-13.
- Cooke, D., & Michie, C. (1999). Psychopathy across cultures: North America and Scotland compared. *Journal of Abnormal Psychology*, 108, 58-68.
- Cooper, R. (2005). *Classifying madness: A philosophical examination of the diagnostic and statistical manual of mental disorders*. Dordrecht: Springer.
- Coyne, S., & Thomas, T. (2008). Psychopathy, aggression, and cheating behavior: A test of Cheater-Hawk hypothesis. *Personality and Individual Differences*, 44(5), 1105-1115.
- de Oliveira-Souza, R., Hare, R., Bramati, I., Garrido, G., Azevedo Ignácio, F., Tovar-Moll, F., & Moll, J. (2008). Psychopathy as a disorder of the moral

- brain: fronto-temporo-limbic grey matter reductions demonstrated by voxel-based morphometry. *Neuroimage*, 40(3), 1202-1213.
- Dolan, M. C., & Fullam, R. S. (2009). Psychopathy and functional magnetic resonance imaging blood oxygenation level-dependent responses to emotional faces in violent patients with schizophrenia. *Biological Psychiatry*, 66, 570-577.
- Dupre, J. (1981). Natural Kinds and Biological Taxa. *Philosophical Review*, 90, 66-90.
- Ereshefsky, M., & Reydon, T. (2015). Scientific kinds. *Philosophical Studies*, 172(4), 969-986.
- Everitt, B., Cardinal, R., Parkinson, J., & Robbins, T. (2003). Appetitive behavior: Impact of amygdala-dependent mechanisms of emotional learning. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 985, 233-250.
- Forth, A. E., Kosson, D., & Hare, R. D. (2003). *The Hare PCL: Youth Version*. Toronto: Multi-Health Systems.
- Gacono, C. B. (2000). Treating juvenile and adult offenders with conduct disorder, antisocial, and psychopathic personalities. U J. Ashford, B. Sales, & W. Reid, *Treating clients with special needs*. Washington DC: American Psychological Association.
- Glenn, A. L., & Raine, A. (2014). *Psychopathy: An Introduction to Biological Findings and Their Implications*. New York: NYU Press.
- Godman, M. (2013). Psychiatric Disorders qua Natural Kinds: The Case of the "Apathetic Children". *Biological Theory*, 7(2), 144-152.
- Gunn, J. (1998). Psychopathy: An elusive concept with moral overtones. U T. Millon, & E. M.-S. Simonsen, *Psychopathy: Antisocial, criminal and violent behavior* (str. 32-39). New York: Guilford.
- Hare, R. (1991). *The Hare Psychopathy Checklist - Revised*. Toronto: Multi-Health Systems Inc.
- Hare, R. (1998). Psychopaths and their nature: Implications for the mental health and criminal justice systems. U T. S.-S. Millon, *Psychopathy: Antisocial, Criminal, and Violent Behavior* (str. 188-212). New York: Guilford Press.
- Hare, R. (2003). *Hare Psychopathy Checklist - Revised, 2nd edition*. Toronto: Multy-Health Systems Inc.
- Hare, R. D. (2010). The role of antisociality in the psychopathy construct: Comment on Skeem and Cooke (2010). *Psychological Assessment*, 22(2), 446-454.
- Harris, G., & Rice, M. (2007). Psychopathy reserach at Oak Ridge: Skepticism ovecome. U H. Herve, & J. Yuille, *The psychopath: Theory, research, and practice* (str. 57-76). NJ:Erlbaum: Mahwah.
- Hart, S. (2010). Psychopathy Checklist. U I. Weiner, & W. Craighead, *The Corsini Encyclopedia of Psychology*. John Wiley & Sons,.
- Haslam, N. (2014). Natural Kinds in Psychiatry: Conceptually Implausible, Empirically Questionable, and Stigmatizing . U H. Kincaid, & J. Sullivan, *Classifying psychopathology* (str. 11-29). Cambridge MA: MIT Press.
- Hildebrand, M. (2004). *Psychopathy in the treatment of forensic psychiatric patients: assessment, prevalence, predictive validity, and clinical implications*. Amsterdam: Dutch University Press.

- Hitchcock J, D. M. (1986). Lesions of the amygdala, but not of the cerebellum or red nucleus, block conditioned fear as measured with the potentiated startle paradigm. *Behavioral Neuroscience*, 100(1), 11-22.
- Holmes, C. (1991). Psychopathic disorder: a category mistake? *Journal of Medical Ethics*, 17(2), 77-85.
- Jalava, J., Griffiths, S., & Maraun, M. (2015). *The Myth of the Born Criminal*. Toronto: University of Toronto Press.
- Karpman, B. (1941). On the need of separating psychopathy into two distinct clinical types: The symptomatic and the idiopathic. *Journal of Criminology and Psychopathology*, 3, 112–137.
- Karpman, B. (1948). The myth of the psychopathic personality. *American Journal of Psychiatry*, 104, 523-534.
- Kiehl, K. (2006). A cognitive neuroscience perspective on psychopathy: Evidence for paralimbic system dysfunction. *Psychiatry Research*, 142, 107-128.
- Kiehl, K., & Sinnott-Armstrong, W. (2013). *Handbook on Psychopathy and Law*. Oxford: Oxford University Press.
- Kiehl, K., Smith, A., Hare, R., Mendrek, A., Forster, B., Brink, J., & Liddle, P. (2001). Limbic abnormalities in affective processing by criminal psychopaths as revealed by functional magnetic resonance imaging. *Biological Psychiatry*, 50(9), 677-684.
- Kringelbach, M. (2005). The human orbitofrontal cortex: linking reward to hedonic experience. *Nature Reviews Neuroscience*, 6, 691-702.
- Livesley, W. (1998). The phenotypic and genotypic structure of psychopathic traits. U D. F. Cooke, *Psychopathy: Theory, Research, and Implications for Society* (str. 69-79). Dordrecht: Kluwer academic publishing.
- Lykken, D. (1995). *The Antisocial Personalities*. Hillside, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Magnus, P. (2012). *Scientific Enquiry and Natural Kinds: From Planets to Mallards*. New York: Palgrave Macmillan.
- Malatesti, L., & McMillan, J. (2010). Defending PCL-R. U L. Malatesti, & J. (. McMillan, *Responsibility and psychopathy* (str. 79-93). Oxford: Oxford University Press.
- Malatesti, L., & McMillan, J. (2010). *Responsibility and psychopathy: Interfacing law, psychiatry and philosophy*. Oxford: Oxford University Press.
- Malatesti, L., & McMillan, J. (2014). Defending Psychopathy: An Argument from Values and Moral Responsibility. *Theoretical Medicine and Bioethics*, 35(1), 7-16.
- McCord, W., & McCord, J. (1964). *The Psychopath: An Essay on the Criminal Mind*. New Jersey: Van Nostrand.
- Mealey, L. (1995). The sociobiology of sociopathy: An integrated evolutionary model. *Behavioral and Brain Sciences*(18), 523-599.
- Mededović, J. (2015). *Nomološka struktura psihopatije*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Morse, S. J. (2008). Psychopathy and criminal responsibility. *Neuroethics*, 205-212.
- Motzkin, J., Newman, J., Kiehl, K., & Koenigs, M. (2011). Reduced Prefrontal Connectivity in Psychopathy. *The Journal of neuroscience*, 31(48), 17348–17357.

- Mullen, P. (2007). On Building Arguments on Shifting Sands. *Philosophy, Psychiatry, & Psychology, 14*, 143-147.
- Mullen, P. (2007). On Building Arguments on Shifting Sands. *Philosophy, Psychiatry, & Psychology, 14*, 143-147.
- Nadelhoffer, T., & Sinnott-Armstrong, W. (2013). Is Psychopathy a Mental Disease? U N. Vincent, *Neuroscience and legal responsibility* (str. 229-255). Oxford: Oxford University Press.
- Patrick, C. (1994). Emotion and psychopathy: Startling new insights. *Psychophysiology, 31*, 319-330.
- Patrick, C. (2007). *Handbook of Psychopathy*. New York: Guilford Press.
- Poythress, N., & Skeem, J. L. (2006). Disaggregating psychopathy: Where and how to look for subtypes. U C. Patrick, *Handbook of psychopathy* (str. 172-193). New York: The Guilford Press.
- Quinsey, V. L. (1998). *Violent offenders: Appraising and managing risk*. Washington DC: American Psychological Association.
- Reydon, T. (2009). How to fix Kind Membership: A Problem for the HPC Theory and a Solution. *Philosophy of science, 76*(5), 1-19.
- Rilling, J., Glenn, A., Jairam, M., Pagnonib, G., Goldsmith, D., Elfenbeina, H. A., & Lilinfeld, S. (2007). Neural Correlates of Social Cooperation and Non-Cooperation as a Function of Psychopathy. *Biological Psychiatry, 61*(11), 1260-1271.
- Rogers, R. (2006). The functional architecture of the frontal lobes: Implications for research with psychopathic offenders. U C. J. Patrick, *Handbook of psychopathy* (str. 313-333). New York: The Guildford Press.
- Rotenberg, M., & Diamond, B. (1971). The bilical conception of psychopathy: The law of the stubborn and rebellious son. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*(7), 29-38.
- Salekin, R. R. (1996). A review and meta-analysis of the Psychopathy Checklist and Psychopathy Checklist Revised: Predictive validity of dangerousness. *Clinical Psychology: Science and Practice, 3*, 203-215.
- Schaffner, K. (2015). The pros and cons of etiological models. U K. Kendler, & J. Parnas, *Philosophical Issues in Psychiatry: Explanation, Phenomenology and Nosology* (str. 50-90). Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Scott, S., Young, A., Calder, A., Hellawell, D., Aggleton, J., & Johnsons, M. (1997). Impaired auditory recognition of fear and anger following bilateral amygdala lesions. *Nature, 385*, 254-257.
- Skeem, J. L. (2003). Psychopathic personality or personalities? Exploring potential variants of psychopathy and their implications for risk assessment. *Aggression and Violent Behavior, 8*, 513-546.
- Slater, M. (2015). Natural kindness. *British Journal for the Philosophy of Science, 66*(2), 375-411.
- Šendula-Jengiđ, V. (2008). *Kriminogene specifiđnosti psihotičnih pođinitelja kaznenih dijela*. Zagreb: Medicinski fakultet sveuđilišta u Zagrebu, doktorska disertacija.
- Šendula-Jengiđ, V., & Bošković, G. (2001). Forenzički značaj drugih, teđih duševnih smetnji. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveuđilišta u Rijeci, 22*(2), 635-654.

- Tiihonen, J., Rossi, R., Laakso, M., Hodgins, S., Testa, C., Perez, J., . . . Könönen, M. T. (2008). Brain anatomy of persistent violent offenders: more rather than less. *Psychiatry research*, 163(3), 201-212.
- Yang, Y., Raine, A., Colletti, P., A.W, T., & Narr, K. (2011). Abnormal structural correlates of response perseveration in individuals with psychopathy. *The Journal of neuropsychiatry and clinical neurosciences*, 23(1), 107-110.
- Zachar, P. (2000). Psychiatric Disorders Are Not Natural Kinds. *Philosophy, Psychiatry, and Psychology*, 7(3), 167-182.
- Zachar, P. (2002). The practical kinds model as a pragmatist theory of classification. *Philosophy, Psychiatry, and Psychology*, 9, 219-227.
- Zachar, P. (2014). Beyond Natural Kinds: Toward a "Relevant" "Scientific" Taxonomy in Psychiatry. U H. Kincaid, & J. Sullivan, *Classifying psychopathology* (str. 75-105). Cambridge MA: MIT Press.